

A szélsőjobboldal – a tőke patológiája

A szélsőjobboldali politika mint jelenség minden bizonnyal nem fog egyhamar eltűnni. Szemben történelmi ellenfelével, a – szociáldemokrata vagy másmilyen – baloldallal, amelyet továbbra is a szétesés és az orientációvesztés kombinációja jellemez, ahogy folytatja a neoliberais politikák bevezetését, a szélsőjobboldal makacsul a színen van, mérgező, és igen erőteljes hatást gyakorolva a fejlett (és kevésbé fejlett) tőkés demokráciák politikai vitáira. Hogyan érthetjük meg a szélsőjobboldal szívósságát és magyarázhatjuk meg az utóbbi időben tapasztalt felívelését? Milyen elemzési keret nyújtja a legjobb magyarázatot a szélsőjobboldali politikai áramlatokról? Ez a cikk megpróbálja úgy megválaszolni ezeket a kérdéseket, hogy a mai szélsőjobboldal egy olyan értelmezését vázolja, ahol az a tőke patológiájaként jelenik meg, és legjobban egy nemzetközi történelmi szociológiai (NTSZ) keretben lehet megmagyarázni. Mielőtt ehhez hozzákezdénénk, érdemes megemlíteni mik a szélsőjobboddallal kapcsolatos alternatív értelmezési keretek fő állításai.

A szélsőjobboddallal kapcsolatos akadémiai vitákat a polgári társadalomtudomány *mainstream* feltételezésein nyugvó megközelítések uralják. Más szavakkal az összehasonlító politikatudomány módszertani nacionalizmusa, kombinálva az eszmetörténelmi irodalommal, ennek a területnek a hegemon intellektuális megközelítése. Az előbbi megközelítésben a különböző országok szélsőjobboldali irányzatait értékelik ki és hasonlítják össze a választási eredmények, a szélsőjobboldali szavazók aránya és a közvéleménykutatások kvantitatív elemzésével, valamint az „eurofóbia”, a bevándorlóellenes hisztéria és a „jóléti sovinizmus” definíció-jellegű attribútumaival operálva. Az utóbbiban a definíciók rendszertana fétisének hódolva elemzik a „neofasizmus”, az „extrémista”, „szélső-”, „radikális”, „populista” és/vagy „reakciós” jobboldal árnyalatait, különböző beszédeket és kijelentéseket boncolgatva, megvizsgálva az adott párt vagy mozgalom ideológiai koherenciáját, általában a fasizmus központi kritériumait használva összehasonlítási alapnak.

Ennek eredménye aztán a szélsőjobboldal „objektív” vagy „minimális” definíciójának végetérhetetlen keresése (ez egy kisebb akadémiai iparágat tesz ki). Ennek köszönhetően itt a szélsőjobboldal mintegy megfagy és leegyszerűsödik, ahelyett, hogy egy fejlődésben

lévő társadalmi-politikai mozgásként látnánk. Továbbá, az eszmék komolyan vételének jelszava ellenére, ez utóbbi megközelítés olyan analitikus torzításokhoz vezetett, amelyek eredményeképpen a szélsőjobboldal – legalábbis annak fasiszta változata – „forradalmi” jelenséggént tűnik föl, ami egyenesen a kommunizmushoz hasonlítható. Erre láthatunk példákat akkor, amikor a politikatudomány doyenjei az olyan szervezetekben, mint az Európai Konzorcium a Politikai Kutatásért „Extrémizmus és demokrácia” csoportja a hidegháborús liberalizmus feltételezéseit ismétlik meg, a „totalitarizmus” fogalmának használatával, ugyanabban az elemzési keretben tárgyalva a szélsőjobb- és szélsőbaloldali „demokráciával szembeni extrémista fenyegetéseket”, ezáltal elhomályosítva az utóbbiak elkülönült és antagonisztikus dinamikáját.

Ezek a megközelítések tehát a szélsőjobboldalt vagy ideológiai jelenségnek látják – társadalmi-gazdasági és politikai struktúrába való beágyazottságát és tényleges mozgalmi aktivitását másodlagos jelentőségüként kezelve – vagy pedig politikai jelenséggént, amelyet legjobban az egyes nemzetállamok sajátosságai között lehet megragadni (módszertani nacionalizmus), analitikusan elszigetelve a szélesebb nemzetközi vagy geopolitikai kontextushoz fűződő hosszabbtávú strukturális összefüggésektől. Ezeket a mozgalmakat és pártokat lényegében autonóm aktoroknak fogják föl a civil társadalmon belül, függetlenül mind az uralkodó osztály hatalmi intézményeitől [agencies] – retorikai antikapitalizmusuk miatt ezekben az elemzésekben a (neoliberális) tőkés rend felforgatóinak tűnnek – mind az állam bizonyos elemeivel való szövetségek lehetőségeitől.

Ezek a politikai vagy térbeli distinkciók a szélsőjobboldal ki- vagy mibenlétéről a szélsőjobboldal korlátozott történelmi kontextualizálásával párosul. Ahogy már utaltunk rá, a szélsőjobboldali politika mai kifejeződésénél az elsődleges történelmi hivatkozási pont tipikusan a háború közötti „fasiszta pillanat”. Ennek azonban nem csupán az az eredménye, hogy a szélsőjobboldalt „normalizálják”, a többi politikai párthoz hasonlóan beállítva, hiszen legtöbbjüknek nincsen saját katonai jellegű szervezetük (bár vannak kivételek, mint az Arany Hajnal Görögországban, vagy a Jobbik Magyarországon) és nem jellemzi őket a militarista parafernália, hanem ezzel összefüggésben maga az is megkérdőjeleződik, hogy egyáltalán szélsőjobboldali mozgalmakról van-e itt szó (lásd ebben a tekintetben például a UKIP-et és az amerikai Tea Party-t). Az ilyen korlátozott történelmi beágyazás eredménye, hogy elhomályosítja a szélsőjobboldal mint a tőkés modernitás állandó eleme (vagy patológiája) *longue durée*-jét, ami különálló politikai áramlatként a tizenkilencedik század második fele óta jelen van a kifejlődő tőkés államok politikai életében, egy egész fészkeljnyi társadalmi és politikai mozgalmat magában foglalva, nem korlátozódva a fasiszmus történelmi tapasztalatára. Röviden tehát, habár az összehasonlító

politikatudomány és eszmetörténeti irodalom jelentős része fontos analitikus meglátásokat nyújtott e mozgalmak önértelmezésével kapcsolatban, valamint nagymennyiségű anyagot a mozgalmak kilétéről és valószínűsíthető befolyási „övezeteikről”, mégis alapvetően képtelenek a szélsőjobboldal mélyebb strukturális okainak felismerésére és annak megmutatására, hogy szívóssága és (újbóli) megjelenése történelmileg meghatározott társadalmi-gazdasági és nemzetközileg közvetített erők együttes következménye.

Alternatív elemzési keretet nyújt a szélsőjobboldal megértésére és megmagyarázására, lehetővé téve az említett gyengeségek meghaladását, a nemzetközi történeti szociológia (NTSZ). A cikkemben bemutatott perspektíva a *Longue Durée* kötetben¹ alkalmazott NTSZ-é, amely alapvetően marxista vitákból és fogalmakból építkezik. Az NTSZ perspektíva a szélsőjobbról egy alternatív módszertani és elméleti viszonyulást nyújt, ami „képes egyszerre felismerni és megmagyarázni a különböző politikai csoportosulásokhoz kötődő gondolatok történelmi fejlődését, és azt, ahogyan e csoportosulások a történelmi időben és térben fejlődnek”. Konkrétabban, ez a következőket jelenti: 1) képes olyan *longue durée* elemzési keretet vázolni, amely túlmegegy a fasizmussal kapcsolatos történelmi fixáción és a történelmi fasizmus definíciós templátján; 2) explicit használata a marxista történelmi szociológia analitikus kategóriáinak, mint például az „egyenlőtlen és kombinált fejlődés”, a „hegemónia” és a „passzív forradalom”, amelyek fundamentális összefüggésben vannak a napjainkban tapasztalható, a tőkés modernség strukturális kontextusába illeszkedő, politikai és gazdasági-társadalmi átalakulásokkal; 3) a szélsőjobboldal olyan értelmezését adja, ami a nemzetközileg meghatározott politikai kontextusba helyezi el azt. Mielőtt kicsit több konkrétummal szolgálnék az előbbi pontokról, érdemes vázolni, hogyan látja az NTSZ megközelítés a szélsőjobboldal ki- és mibenlétét a *longue durée* időskáláján.

Longue durée perspektívában nyilvánvaló a szélsőjobboldal időbeli metamorfózisainak belátása. Így például a fasizmus egyrészt az Európa jelentős részében a késő tizenkilencedik században kialakult szélsőjobboldali patológia (zsigeri antiszemitizmus, anti-kozmopolitanizmus, „demokratikus/populista” autoritarizmus és perverz antikapitalizmus, ami a kisiparos áruterhelés fetiszizálásán és a fináncnövekedés – mint a tőkés civilizáció *sine qua non*-ja – eltárgyasított felfogásán alapul) folytatódása, másrészt viszont születési pillanatának specifikus körülményei által is túldeterminált: a totális háború technológiája és esztétikája, valamint az ehhez társuló politikai formák, illetve a kommunizmus új geopolitikai fenyegetése. Az alapvető feladat tehát a szélsőjobboldalt kitermelő strukturális kontextus és hosszútávú patológiák felismerésének összekötése az idő- és térbeli distinkciókra való érzékenységgel. Ergo, a jelenlegi szélsőjobboldal pártjai és mozgalmi között van néhány, amit csak neofasiztának lehet leírni

(megintcsak, az Arany Hajnalt és a Jobbikot), míg mások inkább neoliberais populizmus politikáját tükrözik vissza, támadva a háború utáni szociáldemokrata kiegyezés maradványait, illetve a liberális-kozmpolita eliteket és intézményeket (ide tartozik, mint már fönt írtuk, a UKIP vagy az amerikai *Tea Party*).

A szélsőjobb oldali spektrumon belüli ilyen különbségek korántsem újak, a fasiszta érárt is beleértve. Jelentőségük a két háború közötti időszak fasiszta áttörésének bármiféle magyarázata szempontjából az, hogy Mussolini és Hitler csak úgy szerezhatték meg az államhatalmat (hiszen nem forradalmi eszközökkel ragadták meg, mint a bolsevikok), hogy adva volt egy szélesebb szélsőjobb oldali társadalmi és gazdasági konstelláció, valamint az állam addigi irányítóinak és az uralkodó osztálynak az aktív összejátszása. Ez a tágabb és mintegy folyékonyabb értelemben vett szélsőjobb oldali szintén megragadható a szélsőjobb oldali és a fősodratú polgári pártok politikája közötti újabb kapcsolatokban. Erre példa ahogyan Thatcher Konzervatív Pártja, vagy Chirac gaullistái a szélsőjobb oldali felé mozdultak el – a késő hetvenes, illetve a kora nyolcvanas években –, hogy támogatókat szerezzenek a szélsőjobb oldali pártoktól, ami aztán többször is megisméltődött az utóbbi évek bevándorlással, jóléti programokkal és a muszlim közösségek rendőrségi megfigyelésével kapcsolatos vitáiban és közpolitikai reakcióiban, amelyek során a szélsőjobb oldali érzületek beszivárogtak az európai szociáldemokráciába is.

Ha azonban a – mai és történelmi – szélsőjobb oldali spektrumon belül számos különbség van, akkor mi alapján tartoznak mégis ugyanazon jól körülírható politikai kategóriába? Először is közös jegy „a nép”, s az individuumok sokaságaként leírt „kisemberek” (*menu peuple*) – akiket elsősorban egy etnikai homogenitásként azonosítanak, eltusolva az osztálymegosztottságokat és ezáltal fenntartva a nemi és faji hierarchiákat – dicsőítése és a hozzájuk való odaforulás. A tömegdemokrácia politikájának igenlése azonban itt nem az állam vagy a társadalom demokratizálását jelenti, hanem inkább a szélsőjobb oldali választói bázisának – a rasszosított *démosznak* – önazonosítását segíti a liberális-kozmpolita elittel szemben, akik mint a nép ösztöneinek félrevezetői tűnnek föl. Továbbá, a tömegdemokrácia politikája eszköz az állam átalakítására, a szélsőjobb ideológiai víziójának jobb megvalósítása érdekében. A tömeges politikai részvétel és a radikalizmus – az állam meglévő intézményein keresztül adódó – lehetőségeinek igenlése szintén fontos megkülönböztető jegye a szélsőjobb oldalnak a konzervatívizmustól.

A demokratikus politikának a szélsőjobb oldalt jellemző felhasználása (különböző időpontokban és helyeken) szintén kapcsolódik az összeesküvéselmélet-központú [conspiracism] politizáláshoz, amely különösen a kozmpolita intézményekre és mozgalmakra fókuszál. Az összeesküvéselméletek politikája elősegíti az elidegenült és

kisemmizett embereket megszólító politizálást egy sajátos populizmus hangján, ami kigúnyolja a tekintély és a tudás fennálló forrásait – ezáltal egyfajta alternatív közéleti teret létrehozva –, és igen könnyen az antiszemitizmusban találja meg párját. S ha ez nincs is explicite kimondva a szélsőjobboldal által, rasszosított politikai gazdaságtanának alapvető alakja továbbra is a kozmopolita pénzkölcsönző zsidó.² Ahogy azt a szélsőjobboldal kormányzásának történelmi tapasztalatai, illetve a szélsőjobboldal utóbbi időben tett lépései a demokratikus társadalmi átalakulás lehetőségei felé (ez utóbbiakat is általában az összeesküvéselméletek dominálták) megmutatták, a szélsőjobboldal demokrácia iránti elkötelezettsége igen pervers. Aktívan próbálta és próbálja megakadályozni a társadalom és az állam demokratizálását, helyette az autoritárius vezetőket a jogi-alkotmányos keretektől megszabadító „népszavazás-demokráciát” preferálva. Emellett, mindig is támadta és megpróbálta aláásni a kollektíve megfogalmazott társadalmi és demokratikus szubjektivitásokat [imagineries], mint amilyen a szervezett munkásságé, a feminista mozgalomé vagy az antirasszizmusé, mások mellett. A tömegdemokrácia lehetőségeinek paradox igenlése, ami a szélsőjobboldal egyedülálló jellegzetessége, összekapcsolódik történelmi identitásának második komponensével; ti. a tőkés fejlődés strukturális következményeire adott sajátos válaszaival. Ahogy kötetünkben, a *The Longue Durée of the Far-Right*-ban felhívjuk a figyelmet, a szélsőjobboldal a kapitalizmussal összefüggő instabilitások, társadalmi és kulturális talajvesztés kontextusában jelenik meg és fejlődik ki történelmileg, arra ad egyfajta választ. Konkrétan, a szélsőjobb a tizenkilencedik században jelenik meg – kezdetben az *ancien régime* politikai maradványaira támaszkodva – mint válasz a kapitalizmus a társadalmi élet alapvető rendezőelveként való fokozódó dominanciájára és a munkásosztály mint politikai – és potenciálisan forradalmi – szubjektum ezzel egyidejű felemelkedésére. Azaz a kapitalizmussal összefüggő forradalmi társadalmi átalakulás és dinamika – térben a „nemzetközi-nemzeti” és a „város és vidék” viszonyainak átrendezése, szociálisan az addig fennálló társadalmi viszonyok és osztálydifferenciálódások feloldása és végül kulturálisan a nemzeti, faji és nemi identitások transzformációja – az, ami miatt a szélsőjobboldal megszületik. Továbbá, a válságok és radikális átalakulások momentumaival a kapitalizmus kialakítja azokat az időablakokat, amikor a szélsőjobboldal a politikai orientációra döntő befolyással van. Ugyanakkor, miközben felismerjük az ok-okozati kapcsolatot a tőke és a szélsőjobboldal között, tisztáznunk kell az utóbbi „antikapitalizmusát” is. Ez nem csak analitikus szempontból fontos, ahogy azt a szervezett baloldal maradványai jelentős részének a 2008 utáni válságra adott zavarodott válasza mutatja. A szélsőjobboldal antikapitalizmusa fontos és kártékony hatással volt egy esetleges poszt-neoliberális alternatíva kialakítására, majd sikerült ez utóbbit „túszul is ejtenie” az Európa

nagy részén tapasztalható populista politikai lázadás formájában. A kapitalizmus földrengései, különösen ha rendelkeznek geopolitikai dimenzióval (vagy kapcsolódnak ilyenekhez), nyitották meg az utat a szélsőjobboldal legnagyobb előretörései előtt (lásd az 1873-1896 közötti vagy a két háború közötti nagy gazdasági válságot), miközben paradox módon a szélsőjobboldal aktívan tagadja, hogy lenne ok-okozati kapcsolat a kapitalizmus és e válságok között. Ez elkerülhetetlenül a tőke társadalom fölötti uralmának további fenntartása irányában hat. Ennek megkérdőjelezése helyett a szélsőjobboldal rasszosított politikai gazdaságtanából merítve a bevándorlókat és külföldieket teszi bűnbakká a gazdasági nehézségekért és a kapitalizmust fetiszizált formában jeleníti meg, a zsidó – ez az „egyetemes-kozmopolita kísértet, aki a forgalmi szféra monetáris jellegével kapcsolódik össze, elválasztva a termelési szférától”³ alakjára való hivatkozással. A tőke patológiájának esszenciája az antiszemitizmusban fejeződik ki legtisztábban, összekapcsolódva egyfajta „produktívizmussal”, a helyi kisvállalkozó alakját idealizálva – innen a kispolgárság kitartó jelentősége – a kozmopolita tőke és annak financializált hatalma antitéziseként. Ez összefügg a válságokra adott általánosabb nacionalista válaszokkal, amelyek történelmileg – és ez az utóbbi időben sokkal kevésbé egyértelmű – expliciten összekapcsolják a gazdasági válságokat azok geopolitikai viszonyok átrendeződésén keresztül nemzetközi megoldásával.

A *longue durée* alatt a kapitalista válságokra adott szélsőjobboldali politikai válaszok és a kettő közötti összefüggések pontos karaktere változó, de épp ez mutatja egy olyan elméleti keret szükségszerűségét, ami dialektikus módon képes felismerni és megmagyarázni ezeket a változásokat. Így például a UKIP és a mai szélsőjobboldal jelentős része által adott válaszok nem azért különböznek a két háború közötti szélsőjobboldalétól mert más politikai „fajhoz” tartoznak, hanem mert a tőkés fejlődés átfőrtölte a szélsőjobboldal ideológiai tartalmát és annak feltételeit (a birodalmi jellegű kereskedelmi blokkok és a totális megsemmisítésre törő rasszizmus eltűnése fontos változások), és ennek következményeként megváltoztak a szélsőjobboldalt megkülönböztető ultranacionalista válaszok történelmileg esetleges politikai-gazdasági lehetőségei.

Ahogy már utaltunk rá, a szélsőjobboldalt az NTSZ elemzés nem nemzeti-specifikus és időben esetleges jelenségnek látja, hanem hosszútávú és strukturális rendszerlemként létező politikai-ideológiai áramlatnak, amelyet történetileg specifikus, nemzetközileg közvetített struktúrák és folyamatok termelnek ki. A politikai gondolatok persze számítanak és bizonyos tekintetben a válságok és a változás momentumai a szélsőjobboldalra jellemző értelmezéseit és a rájuk adott válaszokat formáló erőnek tekinthetjük őket. Ugyanakkor a szélsőjobboldal gondolatait áthatja annak a fejlődésben lévő társadalmi

univerzumnak a materialitása, amelyben ezek a gondolatok léteznek. Továbbá, ezt a materiális kontextust magát – amelyben a gondolatok és a hozzájuk kötődő politikai szubjektivitások újratermelődnek – egy adott nemzetközi és geopolitikai sajátosságokkal rendelkező társadalmi rend veszi körül. Ennek eredménye, hogy azt a mezőt (ti. a nemzetállamot), ahol a szélsőjobboldali politika kibomlik, a tőkés államok és nemzetközi államrendszer fejlődésével és terjedésével alapvetően meghatározza a nemzetközi dimenzió és ennek változó szervezeti-intézményes formái.

A szélsőjobboldal megértéséhez és megmagyarázásához tehát szükséges annak belátása és megmagyarázása, hogyan hat a nemzetközi dimenzió a „belföldi” szociokulturális és politikai mezőre, amelyben a szélsőjobboldal nem csak hogy igen sikeres tudott és tud lenni, hanem amelyet maga is – 1870 és 1945 között mindenképpen – jelentős mértékben alakított és meghatározott. A nemzetközi történeti szociológia így nem csak meghaladja a domináns összehasonlító politikatudományi paradigma módszertani nacionalizmusának jelentős ontológiai hiányosságait, hanem kiemeli a nemzetközi dimenzió döntő szerepét a szélsőjobboldal kilátásaiban. Lényegében arról van szó, hogy a szélsőjobboldal „sikerének” megértéséhez szükséges egyrészt belátni az egyes államok konkrét beilleszkedését a kapitalizmus szélesebb nemzetközi logikájába, másrészt azt is, hogy az ebben a nemzetközi rendben kialakuló válságok hogyan határozzák meg a szélsőjobboldal belföldi politikai lehetőségeit, hiszen a szélsőjobboldal a nemzetközi dimenziót (a „másikat”) tekinti magyarázataink legfőbb eszközének és egyben a válságokból való kivezető útnak.

A mai szélsőjobboldallal kapcsolatban egy ilyen történelmi szociológiai érzékenység egy kevésbé durván strukturális determinista (ahol a jövő a múlt egyenes következménye) felfogást tesz lehetővé, s ehelyett úgy fogja föl a szélsőjobboldalt – bármelyik történelmi pillanatban – mint amely sikerének lehetőségeit a megelőző társadalmi-történeti fejlemények *kumulatív* összessége alakította ki. Így a mai szélsőjobboldal történeti specifikuma és politikai egyedülállósága a múlttal kapcsolatban a fasizmus ma is ható gyalázata, összekapcsolódva az 1945 utáni liberális-kapitalista nemzetközi rendszer keretein belüli strukturális változásokkal a geopolitika és a társadalmi-gazdasági reprodukció kapcsolataiban, mindez az egyenlőtlen és kombinált tőkés fejlődés hosszútávú folyamatába ágyazva.

Ennek megfelelően a jelen sajátosságai megkövetelik, hogy felismerjük és megmagyarázzuk például a nagy-britanniai vagy franciaországi szélsőjobboldal egyedülálló vonásait – például a bevándorlással (és a muszlim közösségek integrációjával), a jóléti állam átalakításával vagy az európai integrációval kapcsolatban –; de az NTSZ perpektíva világossá teszi, hogy csak akkor érhetjük és magyarázhatjuk meg ezeket a mozgalmakat, ha behelyezzük őket „a hosszabb távú strukturális folyamatokba és dinamikába, amelyeken keresztül a válságtendenciák

kitermelődnek és kihordatnak, olyan mélyebb társadalmi és politikai logikák szerint, amelyek nem mindig azonnal nyilvánvalóak”.⁴ Így például Franciaországban a Front National (FN) útja Franciaország speciális politikai gazdaságtanát tükrözi vissza (ami látszik támogatásának földrajzi eloszlásán), de egyben azt is, hogy az ország nemzetközi státuszának történelmi hagyományai – az algériai háború és a hidegháború utáni kontextusban történő európai integráció – hogyan stabilizálják a szélsőjobboldal hosszútávú vonzerejét.

Követve az utóbbi idők más, Trockij az egyenlőtlen és kombinált fejlődésről (EKF) alkotott fogalmaira támaszkodó NTSZ elemzéseit⁵ vázlatosan a fentiek mondhatók az NTSZ megközelítés alapjainak. Ez a megközelítés beépíti magába a társadalmi-történelmi okság nemzetközi dimenzióját azzal a képességével, hogy megragadja a meghatározottságok számos rétegét a tőkés fejlődés és válságok generálta ellentmondásos lehetőségekben, amelyekből a szélsőjobboldali mozgalmak kinőnek, fejlődnek, és amelyek között időnként prosperálnak.

A szélsőjobboldal a múltra vonatkozó idealizációi és ideológikus hivatkozásai, amelyek a tömegek mobilizációjának és a jelennel kapcsolatos ítéletek alapját egyaránt adják, különösen jól megragadhatók az EKF analitikus eszközeivel, amennyiben ez a megközelítés megvilágítja azt, hogy a kapitalizmusban a radikális időbeli és földrajzi egyenlőtlenségek a társadalmi és kulturális múlt újratermelődésével kombinálódnak. A szélsőjobboldal ez az előbbi tendenciája, amivel egyfajta ideológikus kiutat ad a kapitalizmus válságaiból – a kapitalizmus meghaladása nélkül – megérthető nem-funkcionalista, dialektikus módon. A krízismegoldás tendenciáinak és ellentendenciáinak újratermelődése a pillanatnyi jelen politikája által oldódik meg, de ezt a politikát a sajátos, történelmileg generált lehetőségek és szubjektivitások [imagineries] hatják át. Így például a UKIP mai példáját tekintve, e párt felemelkedése és jelentősége a „szélsőjobboldal brit sajátságokkal” sajátosságait tükrözi. Ez megfigyelhető e párt hűségében a neoliberalizmus kulcsfontosságú aspektusai iránt az amerikai hegemonia és az európai integráció kontextusában. Ez összekapcsolódik a brit imperializmus ma is ható örökségével (pl. aggodalom a fehér brit identitás a bevándorlás okozta felhígulása miatt és szembenállás az európai integráció kozmopolita allúrijeivel) és az érdekkellentétekkel a Nagy-Britannián belüli – az európai integrációt ellenző, illetve támogató – tőkés csoportok között, ami maga is a neoliberalizmus és a finanszírozás hosszabb távú tendenciáinak az eredménye. Ugyanakkor, a UKIP szintén képes jelentős mértékű politikai támogatottságot szerezni a társadalom azon rétegeiből, akik kárvallottjai a neoliberalizmus következményeinek.

Analitikus és politikai szempontból az NTSZ kánonon belül az EKF testvértársának tekinthetők a „passzív forradalom” és a „hegemonia” Antonio Gramsci által kifejlesztett fogalmai, amelyek szintén haszno-

sak a szélsőjobboldali politika megmagyarázásához. Az előbbinek különös jelentősége van a tőkés átalakulás sajátos időbeli fázisai megmagyarázásában olyan politikai krízisek idején, amikor a valódi forradalmi lehetőség történelmileg alulmarad egy „forradalom-restaurációval” szemben, és a tőkés uralkodó osztály megújítása szubaltern csoportok – a szélsőjobboldal ideológiáján és szubjektumain keresztül – mobilizációjával kapcsolódik össze. Ez az analitikus viszonyulás sok tekintetben megmagyarázza a fasiszta pillanat paradoxonait: első ránézésre az társadalmi forradalomnak tűnt (ahogy azt a fasiszmus számos polgári értelmezése hangsúlyozza⁶), ahogy fasiszta mozgalmak átvették az államhatalom fölötti irányítást. Az eredmény azonban végeredményben a tőke uralmának érintetlenül hagyása lett, de olyan nemzetközi orientációval, amely a tőkés viszonyok katonai eszközökkel történő geopolitikai átalakítására törekedett, újrakonfigurálva a tőkés fejlődés és a geopolitikai rend közötti viszonyt. Habár a neoliberais korszak nem ismételte meg a „passzív forradalmat” ebben a fasiszta értelemben (és nem is szabad erre számítanunk, ha dialektikusan gondolkodunk), a neoliberalizmus és a szélsőjobboldal – ami a neoliberalizmus ideológiai kompenzációjának kifejeződése egyfajta populista felkelés formájában – közötti viszony emlékeztet a „passzív forradalom” logikájára: a tőkésosztály újrakonfigurációja a finanszírozás által, miközben a politikai társadalmat mind jobban áthatja egy fajgyűlölő autoritárius populizmus (a szélsőjobboldal beépülése az állam populáris identitásába) és a tőke nemzetközi működésének átalakulása. Ez történt az utóbbi húsz évben és a szélsőjobboldal – a francia FN, az osztrák Szabadságpárt és most az UKIP alakjában – fontos szerepet játszott a politika ezen új terepének kialakításában, mint egy populista, de önmagát mégis korlátozó „ellenálló” [dissenting] áramlat.

Ide kapcsolódik Gramsci ikerfogalma, a hegemonia. Habár ezt a fogalmat sikeresen kamatoztatták a nemzetközi politikai gazdaságtan területén, különösen az 1945 utáni nemzetközi liberális történelmi blokk koncepciója kidolgozásánál⁷, a hegemonia – mint az osztályuralom *modus operandi*-ja – koncepciójának egy alternatív felhasználása, ha nem csak az ideológiakusan definiált „józan ész” határai meghúzásának, hanem ezzel összefüggésben, „az ellenállás felügyelésének” eszközének is látjuk, ahol a szélsőjobboldal különböző ideológiai sémákat és kulturális attitűdöket megidéző diskurzusa határozza meg azt, ki a része a démosznak és ki nem. Ez utóbbi a hegemonia hathatós eszköze, amely – ahogy az egyre nyilvánvalóbbá vált az utóbbi években és a válság kontextusában – fontos ideológiai eszközt ad az osztályuralom stabilizálásához, illetve az alternatív politikai diskurzusok [imagineries] a politikai vitákból való kiszorításához.

A fent vázolt fogalmak és érvek jó része kidolgozottabb formában szerepel *Longue Durée* kötetünkben. Tekintve a szélsőjobboldal újjáéledését és a sokak által „józan észnek” tartott elképzelések fo-

kozódó meghódítását általa, az NTSZ perspektíva nem csak nagyobb analitikus erővel rendelkezik a szélsőjobboldal megmagyarázásában, hanem megalapozását is adja az ellenállás politikájának, szemben a szélsőjobboddallal, és egyben a tőke uralmával, amelyből a szélsőjobboldal végső soron származik.

Jegyzetek

- ¹ A szerző által szerkesztett nemrég megjelent kötet: *The Longue Durée of the Far-Right. An International Historical Sociology*. Routledge 2014
- ² *Catastrophe and Meaning: The Holocaust and the Twentieth Century*, University Of Chicago Press, 2003
- ³ Idézet a Longue Durée kötetből.
- ⁴ Idézet a Longue Durée kötetből.
- ⁵ <http://historical-sociology.org/resources/>
- ⁶ Roger Griffin. *The Nature of Fascism*. Palgrave-Macmillan. 1991
- ⁷ Robert Cox. *Production Power and World Order. Social Forces in the Making of History*. Columbia University Press, 1987

(Fordította: Koltai Mihály Bence)

(Eredeti megjelenés: <http://thedisorderofthings.com/2014/09/30/the-far-right-pathology-of-capital/>)